

dvoulaločné; tyčinky 4–5 mm dl., rozšířené, prašníky tmavě hnědé až černé, ca 1 mm dl. Měchýřky elipsoidní, 3 (–5), lysé, 12–15 mm dl., 3–5 mm šir., s 2,5–3,0 mm dl. zobánkem. Semena podlouhle hranatá, křídlatá, 2–3 mm dl., 1,5–2,5 mm šir., černá. (VI–) VII–VIII. Hkf. Tox.

2n = 32 (extra fines)

Variabilita: Druh proměnlivý především v odění lodyh a stopek květenství a květů. Většina rostlin je lysých, v populacích se však vyskytují i jedinci s roztroušenými chlupy.

Ekologie a cenologie: Subalpínské nívy, prameniště, na hlubokých půdách, aspoň na jaře zamokřených. Především ve společenstvech svazů *Adenostylion* a *Calamagrostion arundinaceae* (diagnostický druh).

Rozšíření v ČR: Převážně v oreofytiku, vzácně sestupuje do mezofytika. Těžiště rozšíření v supramontánním až subalpínském stup-

ni, vzácně ještě v montánním až submontánním (min.: Benešov u Semil, 330 m; max.: Krkonoše, Velká a Malá Kotelná jáma, 1 300 m). — Mapy: KODALÍKOVÁ in HENDRYCH Acta Univ. Carol.-Biol. 1971: 275, 1973; SLAVÍK FKS 1986: 67.

M: 55. Čes. ráj (Benešov u Semil), 37. Šum.-novohr. podh. (ojediněle zplaňuje ze zahrádek, např. Lipno). — O: 93. Krk., 95. Orl. hory, 96. Král. Sněž., 97. Hr. Jes.

Celkové rozšíření: Převážně hory stř. Evropy, ojediněle Jugoslávie, sv. Evropa, Sibiř a Střední Asie. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 157.

Význam: Občas se pěstují v zahradách a parcích jako okrasné rostliny různé kulturní formy s květy v odstínech modré, vzácně růžové a bílé a řada umělých kříženců pod zahradnickým označením *Delphinium cultorum* Voss nebo *D. hybridum* hort. Jedovaté rostliny (zvláště semena), obsahující isochinolinový alkaloid magnoflorin a diterpenoidní alkaloidy, např. delfelin aj.

12. *Aconitum* L. — oměj*)

Aconitum LINNAEUS Sp. Pl. 532, 1753.

Lit.: REICHENBACH H. G. L. (1819): Uebersicht der Gattung Aconitum. Regensburg. — REICHENBACH H. G. L. (1820–1821): Monographia generis Aconiti. Leipzig. — REICHENBACH H. G. L. (1823–1827): Illustratio specierum Aconiti generis. Lipsiae. — GÄYER G. (1909): Vorarbeiten zu einer Monographie der europäischen Aconitum-Arten. Magy. Bot. Lap. 8: 114–206, 310–327. — GÄYER G. (1912): Die bayerischen Aconita. Ber. Bayer. Bot. Ges. 13: 68–72. — SILLINGER P. (1933): Československé druhy rodu Aconitum ze skupiny Cammaroidea Rchb. Věstn. Král. Čes. Společ. Nauk, cl. 2, 1932/16: 1–5. — MUNZ P. A. (1945): The cultivated aconites. Gentes Herb. 6 (1942–1945)/8: 461–506. — SOJÁK J. (1963): Was ist Aconitum dominii Silling.? Novit. Bot. Prag. 1963: 45–46. — WARNCKE K. (1964): Die europäischen Sippen der Aconitum lycoctonum-Gruppe. München. — GÖTZ E. (1967): Die Aconitum variegatum-Gruppe und ihre Bastarde in Europa. Feddes Repert. 76: 1–62. — SEITZ W. (1969): Die Taxonomie der Aconitum napellus-Gruppe in Europa. Feddes Repert. 80: 1–76. — SEITZ W. et al. (1972): Beitrag zur Systematik der Gattung Aconitum in Europa. Bot. Jb. 92: 490–507. — SKALICKÝ V. (1982): Notulae systematicae, diagnosticae et nomenclatoricae ad Aconitum generis investigationem pertinentes. Preslia 54: 115–122. — SKALICKÝ V. (1987): Rod Aconitum L. v ČSSR. Zpr. Čs. Bot. Společ., v tisku.

Vytrvalé byliny s bulvami, tvořenými hlízovitě ztlustlými kořeny a ve svrchní části ztlustlým oddenkem, nebo s kořenovým systémem neztlustlým (hlavní kořen zachován, v hor. části oddenkové přírůstky). Lodyhy vysoké, většinou vzpřímené, nevětvené nebo v hor. třetině v květenství větvené. Listy střídavé, dlanitě členěné nebo složené, s úkrojky nebo lístky dále členěnými. Lístky většinou podobné redukovaným listům, lístence většinou drobné. Květy v hroznech, zřídka latách, velké, souměrné, většinou modré (až fialové) nebo žluté; okvětních lístků 5, korunovitě zbarvených; hor. lístek (v rovině souměrnosti) tvoří přilbu, postranní podlouhlé až okrouhlé; v přilbě uzavřeny 2 dlouze stopkaté, obdobně zbarvené kornoutovité nektariové lístky ve vrcholové části s nektariem; tyčinek mnoho s nitkami v dol. části rozšířenými; pestíky 2–5, volné. Plod měchýřek. Semena 3hranně jehlanovitá, často křídlatá nebo s příčnými vráskami nebo lištami. — Asi 200 druhů na s. polokouli. — Protandr. Entomogam. (opylování čmeláky).

Poznámka: Velmi často lze nalézt květy, jejichž přilba je z boku prokousnuta „pirátským“ hmyzem; nektariový lístek je v apikální části vykousnut i s nektariem; tyto květy zůstávají neopyleny, neboť se jim obligátní opylovači vyhýbají.

Význam: Většina druhů je prudce jedovatých; obsahují komplikované diterpenoidní alkaloidy, např. akonitin (jeden z nejprudších rostlinných jedů, obdobných vlastností jako strychnin), dále napellin, lykoktonin aj., z isochinolinových alkaloidů magnoflorin, z organických kyselin tri-

*) Zpracoval V. Skalický.

Tab. 70: 1 *Delphinium elatum*, 1a — přízemní list, 1b — lodyžní list, 1c — okvětní lístek, 1d — nektarium, 1e — plodnoství, 1f — souplodí.

karboxylovou kyselinou akonitovou. Dřívější údaje o výskytu efedrinu u *A. napellus* agg. nebyly potvrzeny. Ve farmaceutickém průmyslu se používají sušené bulvy některých druhů z okruhu *A. napellus* agg. k získání akonitinu. Různé druhy omějů mají i různý obsah uvedených látek, z nichž některé jsou u omějů obecně rozšířeny, jiné jsou druhově specifické. Dobytek se na pastvě omějům vyhýbá.

- 1a Okvětní lístky žluté, neopadavé, zaschlé, vytrvávající i za plodu; stopka nektariových lístků s kolénkovitým zoubkem; laloky listových úkrojků čárkovité, 1—2 mm šir., semena hladká, nekřídlatá **5. *A. anthora***
- b Okvětní lístky různě zbarvené, za plodu opadavé; stopka nektariových lístků bez kolénkovitého zoubku; laloky listových úkrojků alespoň v některé části širší než 3 mm; semena alespoň na jedné hraně křídlatá nebo s křídlatými příčnými lištami 2
- 2a Oddenek a kořeny neztlustlé; listy dlanitodílné s úkrojky širokými, peřenolaločnými až -klanými, na rubu ± chlupaté; květy bledě žluté; nektariové lístky se spirálovitou ostruhou **6. *A. vulparia***
- b Oddenek s 2 bulvami; listy dlanitě 5četné nebo dlanitosečné s lístky (úkrojky) peřenoklanými až -sečnými, lysé; květy modrofialové; nektariové lístky na vrcholu nezřetelně nebo zřetelně hlavaté až s hákovitou ostruhou 3
- 3a Měchýřky zakrnělé bez semen, 3—5, i na břišním švu lysé; květní stopky jen na bázi se štětičkou odstálých chlupů; nitky ± hustě odstále chlupaté **4. *A. × cammarum*** (viz i další křížence)
- b Měchýřky s vyvinutými semeny, 2—3 (nebo 3—5, ale pak na břišním švu brvitě); květní stopky celé lysé nebo celé s obloukovitě přitisklými chlupy; nitky lysé nebo chlupaté 4
- 4a Bulvy nepravidelně kulovité; lodyha v květenství lysá; listy tenké, ± nelesklé; květy vně ± lysé; přilba vysoce klenutá, vyšší než široká; nektariové lístky se stopkami přímými, lysými a s ostruhou hákovitě zahnutou; nitky ± lysé; měchýřky 3—5, na břišním švu brvitě; semena světle hnědá s 4—6 příčnými křídlatými lištami **3. *A. variegatum***
- b Bulvy řepovité; lodyha v květenství obloukovitě přitiskle chlupatá; listy tuhé, na rubu lesklé; květy vně zpravidla chlupaté; přilba nízká, nanejvýš ± zděli šířky; nektariové lístky se stopkami zahnutými, často brvitými, a s hlavatým zakončením a mírným zakloněním ostruhy; nitky chlupaté; měchýřky 2—3; semena tmavě hnědá, hladká nebo příčně vrásčitá 5
- 5a Listy v obrysu ± okrouhlé, s žilnatinou otevřenou, s laloky úkrojků úzce obdélníkovými, 3—5 mm šir., náhle zúženými v krátkou špičku; listence čárkovité, 1—2 (—3) mm dl.; hrozen úzký, řídkokvětý; květy 10—20 (—30) mm dl.; přilba nízká, polokulovitá, uzavřená nebo úzká s dol. okrajem vykrojeným (a tudíž otevřená); stopky nektariových lístků brvitě; měchýřky nejčastěji 2 **1. *A. callibotryon***
- b Listy v obrysu mnohoúhelníkovité, s žilnatinou s četnými anastomózami, s laloky úkrojků 5—7 mm šir., pozvolna se zužujícími do špičky; listence velké, ca 2,5—15,0 mm dl., alespoň na stopkách spodních květů dvoulaločné až -dílné, podobné redukovaným listům, nebo vejčité (výjimečně užší); květy 20—35 mm dl.; hrozen poměrně široký, hustokvětý; přilba vždy nápadně dopředu vyklenutá, uzavřená; stopky nektariových lístků lysé nebo řídce brvitě; měchýřky nejčastěji 3 **2. *A. firmum*** subsp. *moravicum*

Sect. 1. *Aconitum*

Bulvy 2, na příčném řezu s jediným paprsci-
tým kambiálním kruhem. Listy hluboce členě-
né (-sečné) nebo složené, oboustranně lysé.
Okvětní lístky většinou modrofialové, po od-
květu opadavé; stopka nektariových lístků bez
zoubku, ostruha hlavatá až hákovitá. Semena
vrásčitá nebo s příčnými lištami.

1. *Aconitum callibotryon* REICHENB. — oměj šalamounek Tab. 72/2

Aconitum callibotryon REICHENBACH Monogr. Aconit. 98, tab. 16, 1821. — Syn.: *Aconitum hians* REICHENB. Monogr. Aconit., tab. 18/1, 1821 (solum illustr. cum characteribus diagnosticis). — *A. napellus* L. subsp. *hians* (REICHENB.) GAYER in HEGI III. Fl. Mitteleur. 3: 498, 1912. — *A. bracteosum* J. PRESL in BERCHT. et J. PRESL Rostlinář 1. pars Průskýňkowitz, 133, 1823. — *A. laetum* REICHENB. Monogr. Aconit. 89, 1821 p.p. — *A. clusii* REICHENB. Uebers. Gatt.

Tab. 71: 1 *Aconitum variegatum*, 1a — bazální část, 1b — květ, 1c — nektarium, 1d — tyčinka, 1e — souplodí. — 2 *A. anthora*, 2a — bazální část, 2b — nektarium. — 3 *A. × cammarum*, nektarium, 3a — tyčinka, 3b — souplodí.

[TAB. 71] 395

Aconitum 22, 1819 p.p., non POHL. — *A. clusianum* REICHENB. Monogr. Aconit. 91, 1821 p.p. — ? *A. amoenum* REICHENB. Monogr. Aconit. 99, 1821, sed sensu BERCHT. et J. PRESL Ibid. 127, 1823. — *A. vulgare* DC. sensu J. et C. PRESL Fl. Čech. 110, 1819. — *A. tauricum* WULFEN sensu J. et C. PRESL Fl. Čech. 111, 1819. — *A. napellus* L. sensu ČELÁK. Prodr. Květ. Čes. 3: 416, 1877. — *A. firmum* REICHENB. sensu GAYER Magy. Bot. Lap. 8: 163, 1909 p.p. — *A. napellus* subsp. *firmum* (REICHENB.) GAYER in HEGI Ill. Fl. Mitteleur. 3: 498, 1912 p.p., non sensu orig.

Poznámka: Druh *A. napellus* L. byl v souladu s originální diagnózou a protologem typifikován a emendován ve smyslu západoevropské horské mikrospécie *A. compactum* (REICHENB.) GAYER (SKALICKÝ 1982: 118); na území ČSR neroste.

Exsikáty: BAENITZ Herb. Eur., no 7851. — PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1031 (ut *A. firmum*). — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 61, 62, 63, 63b, c, d (ut *A. napellus*). — Extra fines: Fl. Exs. Bavar., no 1496. — Fl. Siles. Exs., no 303.

Oddenek vícehlavý s bulvami řepovitými s postranními dlouhými tenkými kořeny. Lodyha 30–150 cm vys., přímá, tuhá, fialově naběhlá, v dol. části lysá, v květenství chlupatá (krycí chlupy obloukovitě přitisklé), většinou s jediným koncovým hroznem, méně často rozvětvené ještě s postranními krátkými hrozny. Listy řapíkaté, dlanitosečné, s žilnatinou otevřenou (jen vz. se postranní žilky spojují), v obrysu ± okrouhlé, (2–) 4–10 (–14) cm šir. (ve stř. části lodyhy), ± kožovité, oboustranně lysé, na rubu lesklé, s 5 úkrojky 1. řádu 3klanými až 3dílnými, vz. 3sečnými, s úkrojky 2. řádu často 3laločnými až 3dílnými, zářezy ostré, delší laloky úzce podlouhlé, 3–5 mm šir., náhle zúžené v tupou nebo krátce zašpičatělou špičku. Hrozen ca 9–20 cm dl., úzký a řidkokvětý; květní stopky chlupaté, s listenci čárkovitými, 1–2 (–3) mm dl. Květy menší, 1–2 (–3) cm dl., vně chlupaté nebo vzácněji olysalé, tmavě modrofialové; přilba nízká, ploše vypouklá až polokulovitá, ± přitisklá k ostatním okvětním lístkům nebo úzká s dol. okrajem vykrojeným, a tudíž zřetelně otevřená; nektariové lístky koroutovité, na konci hlavaté, mírně zakloněné, jen vz. nehlavaté, tupě zakončené, jejich stopky brvitě; nitky tyčinek hustě odstále chlupaté. Semeníky (později měchýřky) 2 (–3), ± lysé. Semena téměř černá, příčně vrásčitá, jen na 1 hraně ± křídlatá. VII–VIII (–IX). Hkf–Gf. Tox.

2n = 32 (ČSR: 88. Šum.)

Variabilita: Druh proměnlivý v šířce laloků listo-

vých úkrojků (var. *angustisectum* ČELÁK. a var. *latisectum* ČELÁK., přičemž úzkolistý typ je častější), v zakončení listových úkrojků, v odění (v květenství olysalé morfotypy – *A. laetum* REICHENB., *A. tauricum* sensu PRESL – v populacích vz.) a ve velikosti květů. Jako taxony byly popsány i anomálie s vytáhlou, v květenství křivolakou lodyhou (*A. napellus* var. *flexuosum* TAUSCH, *A. clusianum* REICHENB.), barevné aberace (květy bílé), monstrozity s listeny v květenství přesahujícími květy a s delšími listenci (*A. bracteosum* J. PRESL.), se zvlněnými nebo zrásněnými okvětními lístky (*A. plicatum* KÖHLER p. p.). Všechny tyto odchylky mají hodnotu nanejvýš formy. Vyšší hodnotu má pouze morfotyp var. *hians* (REICHENB.) SKALICKÝ (tab. 72/2a) s úzkou přilbou s dol. okrajem vykrojeným, takže květy jsou zřetelně otevřené, a s nehlavatým nebo nezřetelně hlavatým zakončením nektariových lístků. Populace této odrůdy se vyskytují především v karech; velmi časté přechody k nominální odrůdě však stírají uvedené rozdíly.

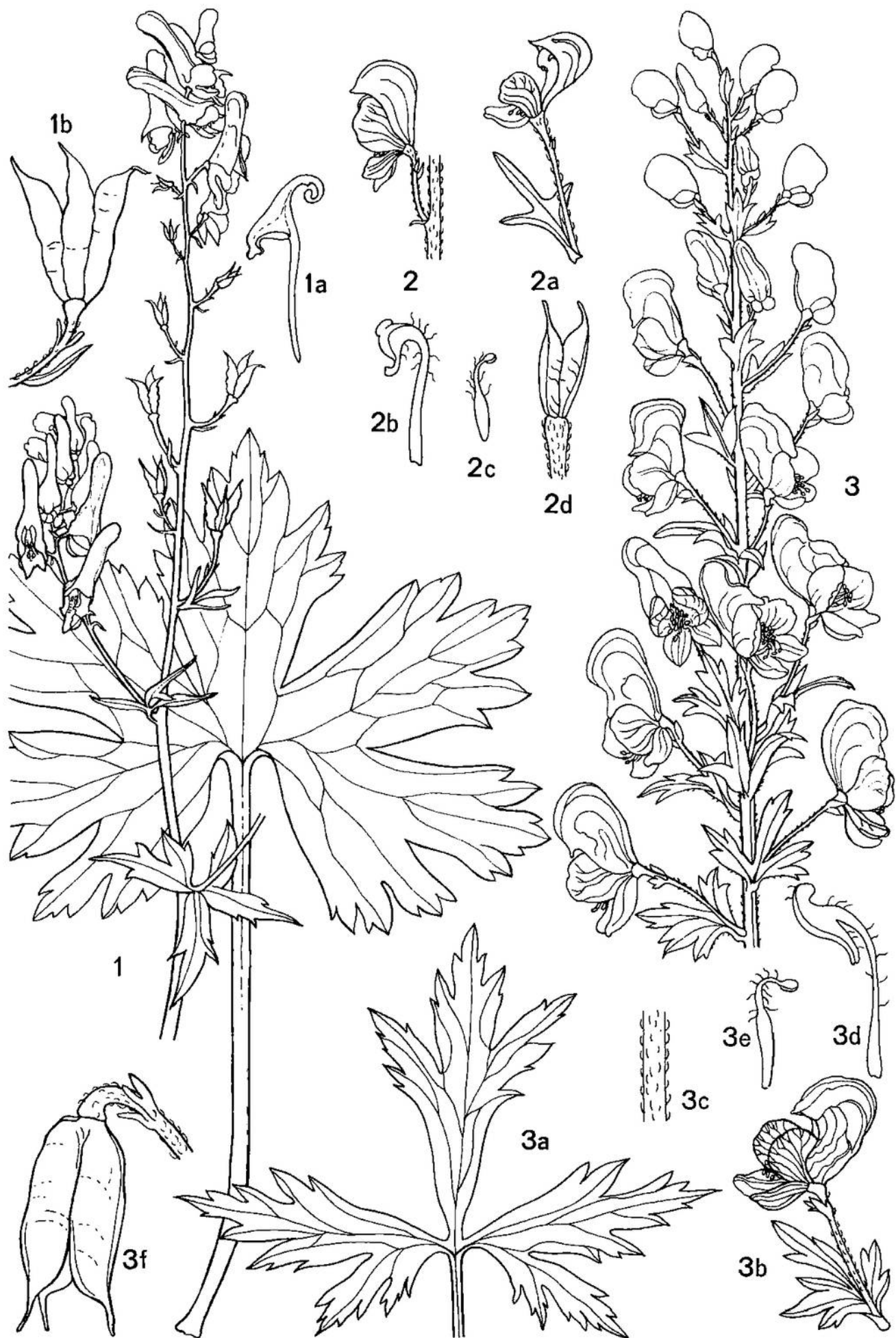
Ekologie a cenologie: Květnaté vysokoštěbelné subalpínské nivy, vlhké světliny a prameniska v klimaxových smrčínách nebo v rašelinných smrčínách, zrašelinělé okraje horských lesů a kosodřevinných porostů, okrajové části vrchovištních rašelinišť, břehy horských vodních toků, porosty kosodřeviny. Půdy vlhké, hluboké i kamenité, často rašelinné, většinou na podkladech silikátových, stanoviště výslunná nebo polostinná. Nejčastěji ve společenstvech svazu *Adenostylien*, ale i *Calamagrostion arundinaceae*, *Petasition officinalis*, *Pinion mughi*, *Sphagnion medii*, v rašelinných a podmačecných smrčínách svazu *Piceion excelsae* a v monstánních společenstvech podsvazu *Alnenion glutinoso-incanae*.

Rozšíření v ČSR: Jen v česko-moravském oreofytiku, výjimečně i v přilehlých územích mezofytika. Převážně v supramontánním až subalpínském stupni (min.: Předšumaví, mlýn Pozděraz u Opalíc, 414 m). § Δ — Mapy: SLÁVÍK FKS 1986: 67.

M: 25a. Krušn. podh. vl. (Kamenné u Médence, sotva původní), 37a. Hor. Poot. (Otava u Dlouhé Vsi ?), 37l. Českokr. Předšum. (Opalice ?), 37 m. Vyšeb. (podél Vltavy v úseku Lipno–Žátoň). — O: 85. Kruš. hory (širší okolí Božího Daru: Horní Blatná a Abertamy bez dokladu), 86. Slavk. les (Vranov ?), 88. Šum. ([chybí v c. Javorník] f. Želnav. hor.: Černý les u Želnavy; h. Svatotomáš. hor.: Sv. Tomáš, v ostatních fyt. p. hojně), 91. Žďár. vrchy (Padrtiny u Velkého Dářka), 92a. Jiz. hory les. (nad Kristiánovem), 92b. Jiz. louky (Malá Jizerská louka), 93. Krk., 95a. Čes. hřeb., 96. Král. Sněž., 97. Hr. Jes.

Celkové rozšíření: Endemit Českého masívu. ČSR (hory Českého masívu), NSR a Rakousko (Šumava), NDR (Krušné hory), Polsko (Sudety). V Alpách roste příbuzný druh *A. formosum* REICHENB.

Tab. 72: 1 *Aconitum vulparia* subsp. *vulparia*, 1a – nektarium, 1b – souplodí. — 2 *A. callibotryon*, květ, 2a – květ var. *hians*, 2b – nektarium, 2c – tyčinka, 2d souplodí. — 3 *A. firmum* subsp. *moravicum*, květenství, 3a – list, 3b – květ, 3c horní část lodyhy, 3d – nektarium, 3e – tyčinka, 3f – souplodí.

Význam: Celá rostlina je prudce jedovatá; nejvyšší procento jedovatých látek je v bulvách (0,3–3,0%). Hlavní jedovatou látku je směs 3 isomerů alkaloidů (akonitin, mesakonitin a hypakonitin) a jejich štěpných produktů. To též platí i o dalších druzích sekce *Aconitum*.

2. *Aconitum firmum* REICHENB. — oměj tuhý

Aconitum firmum REICHENBACH Uebers. Gatt. *Aconitum* 20, 1819. — Syn.: *Aconitum napellus* L. sensu WAHLENB. Fl. Carp. Princip. 163, 1814. — *A. koelleianum* REICHENB. var. *firmum* REICHENB. Monogr. *Aconit.* 86, tab. 14/1, 1821. — *A. napellus* subsp. *firmum* (REICHENB.) GAYER in HEGI III. Fl. Mitteleur. 3: 498, 1912, sensu proprio non GAYER l. c. — *A. tatarae* BORRÁS in Pallas Nagy Lexikona 15: 15, 1897 et Term.-Tudom. Közl. 29: 433, 1897. — *A. palmatifidum* REICHENB. III. *Aconit.*, no 19 append., tab. 72, 1827 p.p. min. — *A. skerisorae* GAYER Magy. Bot. Lap. 8: 165, 1909. — *A. napellus* subsp. *skerisorae* (GAYER) SEITZ Feddes Repert. 80: 51, 1969. — *A. napellus* auct. fl. Carp. et *A. tauricum* auct. fl. Carp. occid.

Celkové rozšíření druhu: ČSSR, Polsko, SSSR, Rumunsko; pouze v Karpatech od Moravsko-slezských Beskyd na západě až po Poloninské Karpaty a Mtii. Bihorulii na východě. Ve v. části areálu od masivu Babia hora k východu je rozšířen nominální poddruh subsp. *firmum*, v z. části areálu od Moravsko-slezských Beskyd až po Západní Tatry je rozšířen poddruh subsp. *moravicum*. — Subsp. *firmum* se liší především lysými lodyhami v květenství, květními stopkami, okvětními listy a nitkami tyčinek a téměř vždy 3 semeníky; v ČR se nevyskytuje. — Mapy: SEITZ 1969: 69.

(a) subsp. *moravicum* SKALICKÝ — oměj tuhý moravský Tab. 72/3

Aconitum firmum subsp. *moravicum* SKALICKÝ Preslia 54: 115, 1982. — Syn.: *Aconitum napellus* L. subsp. *firmum* (REICHENB.) GAYER var. *carpathicum* MALOCH Sborn. Slov. Spoloč. 26: 124, 1932 non ZAPAL.

Oddenek vícehlavý s bulvami řepovitými, a s postranními dlouhými tenkými kořeny. Lodyha 40–180 cm vys., přímá, tuhá, v dol. části lysá, v hor. části a v květenství chlupatá (krycí chlupy obloukovitě přitisklé), rozvětvená, méně často nevětvená. Listy řapíkaté, dlanitosečné nebo vz. 3 (–5)četné, s žilnatinou síťovitou, v obrysu mnohoúhelníkovité, 10–18 cm šir. (v stř. části lodyhy), často ± kožovité, oboustranně lysé, na rubu lesklé, s 3 (–5) úkrojky 1. řádu (listy) 3klanými až 3sečnými, s úkrojky 2. řádu 3laločnými až 3klanými, chobotnatě zubatými až laločnatými, se zářezy ostrými a zuby až laloky úzce trojúhelníkovitými, zašpičatělými; řapíky v dol. části lodyhy delší než čepele, v stř. části kratší než čepele. Hrozen široký mnoho-květý, většinou ještě s několika postranními kratšími několikakvětými hrozny; květní stopky pýřité, s listenci vejčitými nebo úzce eliptic-

kými, celokrajnými, na stopkách nejspodnějších květů často 2 (–3)laločnými až 2 (–3)klanými, (2–) 3–17 mm, průměrně 8,3 mm dl. Květy velké, většinou 20–35 mm, průměrně 30 mm dl., obvykle vně chlupaté, tmavě modrofialové, ± nelesklé; přilba vždy uzavřená, vysoce klenutá a dopředu prohnutá, 20–30 mm vys., 15–20 mm šir., nektariové listky na vrcholu tupé až mírně hlavaté, se stopkou prohnutou, většinou řídce brvitou; nitky tyčinek dlouze odstále chlupaté, výjimečně olýsalé. Semeníky (za plodu měchýřky) 2 nebo častěji 3, lysé. Semena téměř černá, příčně vrásčitá, na 1 hraně ± křídlatá. VII–VIII. Hkf — Gf. Tox. $2n = 32$ (extra fines)

Variabilita: Na území ČR málo proměnlivá, a to v odění; na Slovensku v kontaktní zóně se subsp. *firmum* v prostoru Babia hora — doliny Západních Tater nachází me přechodné populace pravděpodobně hybridního původu; žláznatosti jsou odchýlné lokální populace v Maninské soutěsce, izolované od nejbližších moravských a slovenských lokalit (var. *maninense* SKALICKÝ).

Ekologie a cenologie: Vlhké světliny a prameniště v horských smíšených lesích a smrčínách, rašelinné smrčiny, podél horských potoků a říček. Půdy hlubší, s vyšším obsahem humusu, někdy rašelinné, vždy vlhké, na kyselých horninách (na Slovensku, např. v Kriváňské Malé Fatře, však především na vápencích). Především ve společenstvech svazů *Petasition officinalis*, *Cardamino-Montion*, vlhké světliny ve společenstvech svazu *Piceion excelsae* a v montánních společenstvech svazu *Luzulo-Fagion*.

Rozšíření v ČR: V karpatském oreofytiku a výjimečně v přilehlém území mezofytika; v montánním až supramontánním stupni (min.: Moravsko-slezské Beskydy, Čeladná, břeh Čeladenky, 600 m). § A — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 68.

M: 84. Besk. podh. (vrch Ondřejník u Frýdlantu nad Ostravicí). — **O:** 99a. Radh. Besk. (od skupiny Velkého Javorníku u Frenštátu pod Radhoštěm na východ až po skupinu Lysé hory hojně; vrch Kozubová).

Celkové rozšíření: Endemit Karpat. ČR, sz. Slovensko a přilehlé Polsko. — Mapy: SKALICKÝ 1982: 116.

3. *Aconitum variegatum* L. — oměj pestrý

Tab. 71/1

Aconitum variegatum LINNAEUS Sp. Pl. 532, 1753. — Syn.: *Aconitum clusii* POHL Tent. Fl. Bohem. 2: 208, 1814 [excl. syn.]. — *A. rostratum* BERNH. ex DC. Regni Veg. Syst. Natur. 1: 376, 1817. — *A. cammarum* L. sensu JACQ. Fl. Austr. 5: 224, 1778. — *A. cammarum* JACQ. var. *gracile* REICHENB. III. *Aconit.* tab. 7, 1823. — *A. gracile* (REICHENB.) GAYER Magy. Bot. Lap. 8: 201, 1919. — *A. cammarum* var.

judenbergense REICHENB. Ill. Aconit. tab. 8, 1823. — *A. judenbergense* (REICHENB.) REICHENB. Fl. Germ. Excurs. 738, 1832. — *A. dominii* SILLINGER Věstn. Král. Čes. Společ. Nauk, cl. math.-natur., 1932/18: 2, 1933. — *A. paniculatum* DC. sensu J. et C. PRESL Fl. Čech. 111, 1819. — *A. hians* REICHENB. sensu HOST Fl. Austr. 2: 72, 1832. — *A. nasutum* FISCHER ex REICHENB. sensu ORTMANN in WEITENWEBER's Beitr. 3: 224, 1838.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 337, 1416. — Pl. Čechoslov. Exs., no 101. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 59, 60, 60b.

Oddenek s nepravidelně kulovitými bulvami a s dlouhými bočními kořeny. Lodyha obvykle 30–200 cm vys., přímá, lysá, často fialově naběhlá. Listy řapíkaté, dlanitě nebo znožené 5 (–7)četně nebo dlanitosečné s vyniklou síťovitou žilnatinou, v obrysu mnohoúhelníkovité, obvykle 9–15 cm šir., ± tenké a ploché (na výsluní tužší a na okraji podvinuté), oboustranně lysé, většinou nelesklé, s lístky řapíčkatými i přisedlými nebo s (3–) 5 (–7) úkrojky 1. řádu v obrysu kosočtverečnými, peřenolaločnými až sečnými, s úkrojky 2. řádu oddáleně chobotnatě zubatými až laločnatými se zářezy ostrými a s laloky tupě nebo ostře špičatými; nejužší místo úkroju 3–12 mm, průměrně 6 mm šir., řapíky v dol. polovině lodyhy dlouhé, k vrcholu lodyhy stále kratší, listeny podobné listům, přisedlé. Květenství hrozen (výjimečně lata) s přímo odstálými větvemi postranních hroznů a ± krátkými vzpřímenými květními stopkami (ve stínu až s převislými větvemi postranních hroznů a s prodlouženými ohnutými květními stopkami); listénce často těsně pod květem úzce kopisťovité, na okraji ± brvitě. Květy velké, 3,5–4,5 cm dl., sytě i světleji modrofialové (vz. světle modré, bílé nebo pestré — modré i bílé), vně ± lysé, pouze na okraji postranních okvětních lístků brvitě (výjimečně i na ploše hustěji chlupaté); přilba kuželovitá nebo vakovitá, uzavřená nebo otevřená, s kratším nebo delším zobánkem, asi 2 × vyšší než široká; nektariové lístky nedosahující do vrcholové části přilby, se stopkami rovnými nebo jen prohnutými, lysými, ostruha s nektariem hákovitě zahnutá, tyčinky s nitkami lysými nebo s několika odstálými chlupy. Semeníky (později měchýřky) 3 (–5), na ploše lysé, na břišním švu brvitě. Semena světle hnědá, s 4–6 křídlatými listami. VII–VIII. Hkf — Gf. Tox.

2n = 16 (extra fines)

Variabilita: Náš nejproměnlivější oměj, silně podléhající vlivu prostředí (světlo—stín), zejména ve výšce, přímosti nebo křivolakosti lodyhy, v délce a odklonění květních stopek, v utváření listu (délka řapíku, velikost, konzistence, stupeň členění, šířka úkrojků) a hustotě olistění

(modifikace viz Götz 1967: 8–17). Proměnlivost v utváření přilby je podmíněna i genotypicky. Možno rozlišit tyto odrůdy (SKALICKÝ 1982): var. *variegatum* (přilba nižší, otevřená; zpravidla nižší stinné polohy); var. *gracile* (REICHENB.) OBORNY (přilba vysoká, úzká, ± uzavřená; hlavně polostinná a výslunná stanoviště submontánního až subalpínského stupně); var. *macranthum* (REICHENB.) OBORNY (přilba středně vysoká, široká, ± uzavřená; doložena jen z krkonošských karů, na Slovensku v subalpínském stupni dosti často); var. *rostratum* (BERNH. ex DC.) SKALICKÝ (přilba vysoká, nápadně vpřed vyklenutá, ± uzavřená; typicky utvářené rostliny u nás nebyly zjištěny, na Slovensku v submontánním až subalpínském stupni). *A. dominii* SILLINGER je ekomorfóza vysokohorských výslunných poloh s hustým olistěním lodyhy, podle tvaru přilby odpovídá přechodu mezi var. *variegatum* a var. *gracile*. Typy s žláznatými květními stopkami — f. *kotulae* (PAWL.) SKALICKÝ — známé jako polytopně vznikající individuální odchylka v různých horách Karpat (Polsko, Slovensko) nalezeny kdysi i v Krkonoších (*A. toxolophum* TAUSCH nom. nud. — PRC). Časté jsou barevné odchylky se světle modrými, pestrobarevnými i bílými (*A. album* AIT. p.p.) květy; udržují se též v kultuře.

Ekologie a cenologie: Lužní lesy a porosty podél vodních toků, stinné rokle, květnaté vysokostébelné nivy subalpínského stupně. Půdy čerstvé až vlhké, většinou hluboké, s vyšším obsahem humusu, především na úživných (např. vápnitých) podkladech, v nižších polohách pouze na stanovištích vlhkých, optimální stanoviště polostinná. Nejčastěji ve společenstvech svazu *Alno-Ulmion* (diagnostický druh podsvazu *Alnenion glutinoso-incanae*), *Salicion triandrae* a *Salicion eleagni*, *Phalaridion arundinaceae*, *Petasition officinalis*, *Adenostylion* a *Calamagrostion arundinaceae*.

Rozšíření v ČSR: Na celém území ve všech fytogeografických oblastech; v termofytiku vzácný nebo chybí; v mezofytiku především v členitých územích, chybí však v mnoha náhorních plošinách a kotlinách a v nejsevernějších Čechách (tam s. hranice celkového areálu); v oreofytiku nejvíce podél vodních toků a v karech. Těžiště rozšíření v montánním až supramontánním stupni (min.: Libochovice, 160 m; max.: Králický Sněžník, ca 1 400 m). § — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 68.

T: 3. Podkruš. pán. (Červený Hrádek: Horní Ves u Chomutova), 6. Džbán, 7a. Liboch. tab. (mezi Vrbkou a Podbradcem; Peruc; Libochovice), 8. Čes. kras (Svatý Jan pod Skalou; Srbsko †), 11b. Poděb. Pol. (Kersko), 12. Dol. Pojiz. (Mnichovo Hradiště; Bakov; Josefův Důl; Michalovice), 13a. Rožď. tab., 14a. Bydž. pán. (Vysoké Veselí), 15a. Jaroměř. Pol. (Jaroměř; Novoplesský les), 15c. Pard. Pol. (Černá za Bory; Dašice). — M: 24. Hor. Poohří (Sokolov), 25a. Kruš. podh. vl. (Bečov u Chomutova), 26. Čes. les (Rozvadov), 28. Tep. vrchy [chybí a. Kynšp. vrch., f. Svojs. pah.], 29. Doup. vrchy (Telčov; Okounov; Radošov), 31a. Plz. pah. vl. (Spálené Poříčí), 32. Křivokl. (Berounka a dol. Střela vz.; Svatý Petr u Lišné †), 34. Plán.

hřeb. (jz. část po Chlístov), 35d. Břez. Podbrd. (Lazsko u Točovic; Dobrá Voda u Březnice; Kostrata u Lučkovice), 36a. Blat. (Lnáře, bažantnice, sotva původní), 37. Šum.-novohr. podh., 39. Třeboň. pán. (Nežárka u Veselí nad Lužnicí), 40. Jihočes. pah., 41. Stř. Povlt., 42b. Táb.-vlaš. pah. (Vlašim, park, sotva původní), 44. Mileš. střed. (hojně), 45. Verneř. střed., 53. Podjeř. (Ploučnice u Mimoně; Zákupy u Dubice), 54. Ješ. hřb. (Andělská Hora u Liberce), 56b. Jil. Podkrk., 56c. Trut. Podkrk. (Trutnov), 58. Sud. mezih. (mezi Polici nad Metují a Machovem; Křínice), 61. Dol. Porol., 62. Litomyš. pán. (Litomyšl), 63a. Žamb. (Žamberk), 63c. Stř. Poorl., 66. Hornosáz. pah., 67. Českomor. vrch., 68. Mor. podh. Vysoč., 69. Želez. hory (mezi Hlinskem a Trhovou Kamenicí), 71. Drah. vrch. (podél Třebůvky; Mladeč), 72. Zábř.-unič. úv. (Moravičany; Stavenice u Úsova), 73. Hanuš.-rychleb. vrch., 75. Jes. podh., 76a. Mor. brána vl., 80. Stř. Pobeč. (Rožnov pod Radhoštěm), 82. Javorn. (hojně), 84. Podbesk. pah. (Hukvaldy; Ondřejník). — **O:** 85. Kruš. hory (vrch Plešivec u Abertam), 87. Brdy (Padř?†), 88. Šum., 91. Žďár. vrchy (vrch Ranský Babylon), 93. Krk., 94. Tepl.-ad. sk., 95a. Čes. hřeb., 95b. Král. hor. (Horní Orlice), 96. Král. Sněž. (hojně), 97. Hr. Jes. (hojně), 99a. Radh. Besk.

Celkové rozšíření: Švýcarsko, s. Itálie, s. Jugoslávie (pouze Slovinsko), Rakousko, s. Maďarsko, ČSSR, j. část NSR, NDR a Polska až po Vých. Karpaty na hranicích SSSR a Rumunska. — Mapy: Götz 1967: 62.

Význam: Občas se pěstuje v zahradách; zejména jeho různobarevné a bílé aberace a velkokvěté morfotypy; vyžaduje vlhčí, ale slunná nebo polostinná stanoviště.

4. *Aconitum* × *cammarum* L. — oměj zahradní (oměj Störckův) Tab. 71/3

Aconitum × *cammarum* LINNAEUS Sp. Pl., ed. 2, 751, 1762 emend. FRIES Novit. Fl. Suec., ed. 2, 171, 1828 pro sp. — Syn.: *Aconitum intermedium* DC. Regni Veg. Syst. Natur. 1: 374, 1817. — *A. stoerkianum* REICHENB. Flora 1: 202, 1818. — *A. versicolor* REICHENB. ex BERCHT. et J. PRESL Rostlinář 1, pars Průskumníkovitě, 128, 1823. — *A. napellus* subsp. *linneanum* (GAYER) DOSTÁL sensu DOSTÁL Květ. ČSR 2: 154, 1948. — *A. napellus* auct. fl. bohém. p.p. min., non L.

Exsikáty: Extra fines: HOHENACK Arzn.- u. Handelspf., no 56.

Oddenek vícehlavý s bulvami řepovitými a s postranními dlouhými tenkými kořeny. Lodyha 60—200 cm vys., přímá, tuhá, lysá, v květenství větvená, výjimečně v květenství s jednotlivými obloukovitě přitisklými chlupy. Listy řapíkaté, dlanitosečné nebo v dol. části lodyhy dlanité, s dosti častými anastomózami žilek, v obrysu mnohoúhelníkovité, tuhé, oboustranně lysé, na rubu lesklé, s 5 úkrojky 1. řádu (popř. lístky) značně členěnými; konečné úkrojky se zářezy ostrými, s laloky tupě nebo ostře špičatými, užšími než u *A. variegatum* agg. Květní stopky téměř vždy lysé, jen na bázi květu obvykle se štětičkou odstálých chlupů; listénce malé, úzce kopisťovité až čárkovité, ob-

vykle 3—6 mm dl. Květy 3—4 mm dl., modrofialové, modré, vzácně bílé, ale velmi často skvrnitě (většinou modré v apikální části okvětních lístků, jinak bělavé, někdy navíc modře žilkované); přilba přitisklá k ostatním okvětním lístkům, vysoce klenutá; nektariové lístky s lysou stopkou a s ostruhou hlavatou a srpovitě zakřivenou; nitky tyčinek hustě odstále chlupaté; semeníky 3—5, lysé i na břišním švu. Měchýřky sterilní. VII—VIII. Hkf — Gf. Tox.

$2n = ?$

Uměle vytvořený hybrid, který se dosud nepodařilo ztotožnit s žádným jiným v přírodě vzniklým křížencem; druhová kombinace nejasná. Snad *Aconitum napellus* L. emend. SKALICKÝ vel *A. neomontanum* WULFEN × *A. variegatum* L. vel *A. balcanicum* VELEN.

Hojně pěstován v řadě kultivarů v zahradách, parcích, na hřbitovech a kolem lidských sídlišť jako okrasná rostlina. Přetrvává na svém stanovišti, i když zahrádka již neexistuje; nové lokality vznikají i neúmyslně např. odhozením vykopnuté rostliny na smetiště. Mnohá místa, kde byl vysazen nebo zplaněl, dnes působí dojmem přirozeného stanoviště, a právě na nich je tento oměj příčinou běžných záměn s druhy *A. callibotryon*, *A. firmum* i *A. variegatum*.

Poznámka: *Aconitum paniculatum* LAM. subsp. *paniculatum* se podobá druhu *A. variegatum*, má však květní stopky odstále žláznaté chlupaté, listénce čárkovité až nitkovité, nižší přilbu, semeníky 3, zcela lysé. Byl nalezen r. 1943 v údolí Vltavy pod hradem Zvíkov (dnes zatopeno přehradní nádrží Orlik; PRC). Původní výskyt je vyloučen; buď tu došlo k zplanění z kultury, nebo k záměrnému vysazení.

V zahradách se vzácně pěstují i jiné druhy této sekce omějů, např. *A. carmichaelii* DEBEAUX, dříve zejména *A. neomontanum* WULFEN (doklady z parků: Praha, Veltrusy, Zahrádky u České Lípy).

Sect. 2. *Anthora* DC.

Bulvy 4 i více, na příčném řezu s několika oddělenými kambiálními kruhy. Listy hluboce členěné (-sečné) v uzoučké úkrojky, oboustranně přitiskle chlupaté. Okvětní lístky nejčastěji žluté, vytrvávají ještě za plodu, přilba nižší, není válcovitě ani vakovitě vyduť; stopky nektariových lístků se zoubkem, ostruha hlavatá. Semena zcela hladká.

5. *Aconitum anthora* L. — oměj jedhoj

Tab. 71/2

Aconitum anthora LINNAEUS Sp. Pl. 532, 1753. — Syn.: *Aconitum jacquini* REICHENB. Uebers. Gatt. Aconitum 17,

1819. — *A. anthora* subsp. *eu-anthora* DOMIN et subsp. *jacquinii* (REICHENB.) DOMIN Preslia 13—15: 81, 1936.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Českoslov., no 1306.

Oddenek s bulvami řepovitými. Lodyha 25—100 cm vys., přímá, tuhá, zelená, v dol. části lysá, v hor. části a zejména v květenství chlupatá (pouze obloukovitě přitisklé chlupy), nevětvená, hustě olistěná. Listy v obrysu okrouhlé nebo nevýrazně mnohoúhelníkovité, dlanitě 5(—7)sečné nebo 5(—7)četné, světle zelené, oboustranně chlupaté, spodní ± olýsávající, spodní listy za květu odumřelé, v stf. části lodyhy krátce řapíkaté (řapíky mnohem kratší než čepel), s úkrojky (lístky) ještě 2 × peřenosečnými, se zářezy ostrými, s laloky úzce podlouhlými až čárkovitými, 1—2 (—3) mm šir., zašpičatělými. Spodní listy podobné listům, ostatní silně redukováné až čárkovité. Květenství krátký řídký hrozen nebo lata; listénce čárkovité, přisedlé, několik mm až 1 cm pod květem. Květy obvykle 20—28 mm dl., bledě žluté, vně chlupaté, vytrvávající zaschlé ještě za plodu; přilba polokulovitá, nižší nebo i výše klenutá, s kratším nebo delším zobánkem; nektariové lístky s obloukovitě zahnutou stopkou a pod hlavovitým zakončením kornoutovitě čepele s kolénkovitým zoubkem; nitky tyčinek lysé; semeník většinou 5. Měchyčky přímé, hustě kadeřavě chlupaté, semena 3hranně jehlanovitá, nekřídlatá, hladká, šedočerná. (VII—) VIII—IV. Hkf — Gf. Tox.

2n = 32 (extra fines)

Variabilita: Druh proměnlivý v šířce laloků listových úkrojků (např. s téměř nitkovými laloky sotva 1 mm šir. — f. *filiforme* R. DVORÁK), v barevném odstínu světle žlutých květů, v odění a tvaru přilby (REICHENBACH odlišuje *A. jacquinii* na základě olýsalosti přilby); všechny tyto odchylky jsou extrémní případy individuální variability a mohou být hodnoceny nanejvýš jako formy.

Ekologie a cenologie: Keřnaté stráně, světlé suťové lesy, okraje a světliny teplomilných listnatých lesů, kamenité travnaté svahy. Půdy kamenité, mělké, ale s vyšším obsahem humusu, především na minerálně bohatších, zejména na vápnatých podkladech. Stanoviště slunná nebo polostinná. Především ve společenstvech svazů *Prunion spinosae*, *Prunion fruticosae*, *Geranion sanguinei*, *Quercion pubescenti-petraeae*, *Tilio-Acerion*, *Galeopsidion*.

Rozšíření v ČSR: Pouze na jz. Moravě, a to jen v údolích řek a větších potoků nejteplejšího a nejsuššího území Moravského podhůří Vysočiny a Znojemsko-brněnské pahorkatiny. Všechny lokality jsou ve stupni kolinním

a suprakolinním v rozmezí 210—450 m (max.: Ledové sluje u Čížova, 450 m). Údaje odjinud z ČSR, např. ze Šumavy, Blatenska, z údolí Jihlavy a z Bílých Karpat, jsou chybné. § A — Mapy: SUZA Beih. Bot. Cbl. 53 B: 477, 1935; ŠMARD A. 1963: map. 5 (lokalita na Jihlavce mylné); SLÁVÍK FKS 1986: 69.

T: 16. Znoj.-brn. pah. — 68. M: Mor. podh. Vysoč.

Celkové rozšíření: *A. anthora* je nejzápadnějším článkem souborného druhu *A. anthora* agg., majícího ostrůvkovitě rozšíření v Eurasii od hor Španělska až po Dálný východ (okolí Vladivostoku). K druhu *A. anthora* v našem pojetí patří s jistotou pouze populace severošpanělských hor, předhoří a nižších poloh Alp, Karpat a Dinarid včetně přilehlých území. Přičleňování dalších žlutokvětých morfotypů na Ukrajině, Krymu, na j. Uralu a v středoasijských horách je velmi sporné; jsou odděleny populacemi modrokvětých typů v Podolské oblasti USSR a dále na Kavkaze. Všechny tyto morfotypy jsou obvykle hodnoceny jako vikarizující samostatné druhy souborného druhu *A. anthora* agg. — Mapy: MEUSEL et. al. 1965: 156 (*A. anthora* agg.).

Význam: Občas se pěstuje v zahradách. Rostlina je jedovatá; jedovaté obsahové látky jsou alkaloidy atisin a pseudanthorin, v menším množství i akonitin a jiné alkaloidy. V minulosti se používalo tohoto oměje i ve farmacii.

Sect. 3. *Lycotconum* DC.

Oddenek s neztlustlými mohutným primárním kořenem. Listy dlanitodílné s úkrojky širokými, na rubu chlupaté. Okvětní lístky nejčastěji žluté, opadavé po odkvětu, přilba válcovitá 3 × delší než široká. Stopky nektariových lístků bez zoubku pod spirálovitě stočenou ostruhou s nektariem. Semena s příčnými lištami.

6. *Aconitum vulparia* REICHENB. — oměj vlčí (oměj vlčí mor)

Aconitum vulparia REICHENBACH Uebers. Gatt. Aconitum 70, 1819. — Syn.: *Aconitum lycotconum* L. sensu JACQ. Fl. Austr. 4: 41, 1776. — *A. lycotconum* L. Sp. Pl. 532, 1753 emend. KOELLE vel *A. lycotconum* KOELLE Spicil. Observ. Aconito 23, 1788.

Oddenek neztlustlý vícehlavý, se svislým hlavním kořenem až 50 cm dl. Lodyha 50—120 cm vys., vystoupavá, vzácněji přímá, často chabá, zejména v hor. části chlupatá. Přizemní a spodní listy dlouze řapíkaté, hor. lodyžní listy krátce řapíkaté nebo přisedlé; řapík chlupatý; čepel v obrysu mnohoúhelníkovitá, dlanitě členěná, většinou 5 (—7)dílná, s žilnatou dlanitou až znoženou, s mnoha anastomózami, tmavě zelená, na rubu chlupatá, nelesklá, s úkrojky v obrysu úzce deltoidními, nepravidelně hrubě zastříhaně (často tupě) pilovitými až zubatými; alespoň stf. úkrojek 2. řádu

většinou 3laločný, široký (na bázi obvykle 1,5–2,5 cm šir.), délka stř. úkroju 2. řádu nepřesahuje polovinu (většinou ani třetinu) celkové délky úkroju 1. řádu; u 5dílných listů bývá vnější úkrojek 2dílný. Květenství ± dlouhý řidkokvětý terminální hrozen, někdy s 1 (–5) postranními hrozny z paždí neřapíkatého listenu podobného listu; další listeny v květenství redukované, úzce eliptické až čárkovité; listénce ± čárkovité na šikmo odstálých květních stopkách. Květy bledě žluté, někdy při okrajích okvětních lístků zelenavě žluté, velké (až přes 3 cm dl.), vně krátce a hustě pýřivé (chlupy obloukovitě zakřivené převažují nad žláznatými); přilba válcovitá, na konci zaoblená, nafouklá a mírně zakřivená, bazální rozšířenou částí přitisklá k ostatním okvětním lístkům, asi 3 × vyšší než šířka v její stř. části; nektariové lístky s přímou stopkou, kornoutovitá čepel zakončena ± spirálovitě svinutou ostruhou s nektariem; nitky tyčinek ± lysé, na bázi rozšířené; semeníky 3, lysé nebo s krycími, výjimečně i s žláznatými chlupy. Měchýřky ca 15 mm dl., s oděním odpovídajícím semeníkům. Semena černavá, s nepravidelnými lištami. VI–VII. Hkf – Gf. Tox.

2 *n* = 16 (ČSR: 8. Čes. kras)

Variabilita: Rostliny s chabou lodyhou se vyskytují spíše v z. části státu, s přímou lodyhou převládají v karpatské části ČSR; tento znak podléhá i vlivu stanoviště (na světlejších stanovištích jsou lodyhy vzpřímenější). U rostlin pomalu sušených z karpatské části ČSR květy hnědnou a proniká červená pigmentace, která není patrná za čerstva (introgrese znaku *A. moldavicum* HACC.). V populacích ČSR převažují morfotypy s lysými semeníky (f. *vulparia*) nad morfotypy s chlupatými (chlupy obloukovitě přitisklé) – f. *galactonum* (REICHENB.) GAYER. Oděni v květenství od typů řidce chlupatých až olýsalých až po krátce odstále chlupaté je dosti proměnlivé. Všechny tyto údaje se týkaly proměnlivosti nominálního poddruhu. Jediný znak, a to přítomnost žláznatých chlupů v květenství a zejména na semenících, má areálovou vazbu na alpský prostor, a proto je hodnocen výše (subsp. *penninum*).

Ekologie a cenologie: Suťové lesy, křoviny, vzácně lužní lesy. Půdy různého zrnitostního složení, s vyšším obsahem humusu, úživné, bohatší na dusík, často na bazických horninách (vápenec, opuka, slínovce, bazické vyvřeliny), ale i na horninách silikátových; půdní typ většinou rendzina nebo suťový ranker, vzácněji na glejových půdách, stanoviště ± vlhčí, stinná. Především ve společenstvech svazu *Tilio-Acerion*, v některých asociacích svazu *Prunio spinosae*, *Alno-Ulmion* a *Carpinion* a podsvazů *Acerion pseudoplatani* a *Cephalantho-Fagenion*.

Význam: Vzácně se pěstuje v parcích a zahradách, kde někdy zplaňuje. Celá rostlina je jedovatá; jedovaté obsahové látky jsou alkaloidy lykoktonin a lykakonitin a jejich štěpné produkty.

1a Květenství a semeníky (měchýřky) bez žláznatých chlupů . . . (a) subsp. *vulparia*

b Květenství a zejména semeníky (měchýřky) též se žláznatými chlupy . . . (b) subsp. *penninum*

(a) subsp. *vulparia* — oměj vlčí pravý Tab. 72/1

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 27, 316. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 58.

Všechny části v květenství (květy, květní stopky, lodyha) pouze s krycími chlupy nebo i olýsalé, ale bez žláznatých chlupů. Semeníky a za plodu měchýřky lysé nebo s krycími chlupy, ale nikoli odstále žláznaté.

Rozšíření v ČSR: Kromě s. Čech, kde probíhá s. hranice areálu druhu, v celém území roztroušeně; místy však i v rozsáhlejších územích chybí (SKALICKÝ 1987). Od termofytika do oreofytika s těžištěm v mezofytiku (min.: Libochovice, 170 m; max.: Hrubý Jeseník, Velká Kotlina, 1 330 m). § — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 69.

T: 4. Loun.-lab. střed. (vrch Jezerka u Sutomi), 6. Džbán (hojně), 7a. Liboch. tab. (Šebín a Myslivna u Libochovic; údolí Debřského potoka v úseku Peruc–Stradonice), 7d. Bělohor. tab. (Praha–Petřín; Čičovice), 8. Čes. kras, 15. Vých. Pol. (Chotěborky u Velkého Vřešova, sotva původní), 16. Znoj.-brn. pah. (roztr.), 17b. Pavl. kop. (hojně), 19. B. Karp. step., 20. Hustop. pah. (les Přední kout u Nikolčic; Diváky), 21. Haná (les Zámeček u Kroměříže). — M: 26. Čes. les (Starý Herštejn; Železná; Nová Ves u Přimdy), 28. Tep. vrchy (Mariánské Lázně; Podhorní vrch; Vlčí hora a Kořen u Černošína), 29. Doup. vrchy (Horní Hrad u Stráže nad Ohří), 32. Křivokl. (roztr.), 34. Plán. hřeb. (polesí Chýlava nad Ždírcem), 35a. Holoubk. Podbrd. (hojně), 37. Šum.-novohr. podh. (pouze v jv. části), 41. Stř. Povtl., 42. Votic. pah. (Kozí hrádek u Sezimova Ústí), 44. Mileš. střed. (mezi Štěpánovem a Hradišťany), 61c. Chvojen. ploš. (obecný nedoložený údaj), 62. Litomyš. pán., 63. Českomor. mezih. (roztr. v d. Kozlov. vrch., e. Poličsko, i. Hřebec. vrch., j. Lanškr. kotl., k. Moravskotřeb. vrchy, v ostatních fyt. p. chybí), 66. Hornosáz. pah., 67. Českomor. vrch. (roztr.), 68. Mor. podh. Vysoč. (hojně), 69. Želez. hory (Chlum u Hlinska), 70. Mor. kras (hojně), 71. Drah. vrch. (a. Bouz. pah.: Javoříčko; Zkamenělý zámek, c. Drah. podh.: Rychtářov; Náměšť na Hané), 73. Hanuš.-rychleb. vrch. (roztr.), 75. Jes. podh. (podél Opavy mezi Karlovicemi a Novými Heřminovými; Slavkov u Lipníka nad Bečvou), 76a. Mor. brána vl., 78. B. Karp. les. (hojně), 80. Stř. Po-beč., 82. Javorn. (roztr.), 84. Podbesk. pah. (Bystřice nad Olší?). — O: 87. Brdy (Teslíny, Getsemanka), 91. Žďár. vrchy (Žďár nad Sázavou, zámek), 97. Hr. Jes.

Staré lit. údaje od Brozan (fyt. o. 5. Terež. kotl.)

a z Vrátnské hory (51. Polom. hory) jsou nedoložené a na-prosto nepravděpodobné. Fytogeograficky nepravděpo-dobný je rovněž výskyt u Dymokur (13. Rožď. pah.), ačkol-iv je doložen v herbáři (SMOLAR 1885).

Celkové rozšíření: Jižní část stř. Evropy, na severu po předhoří Českoněmeckého masivu od Arden přes Harz, s. část ČSR, z. Slovensko, s. Maďarsko po Sedmíhradsko; stř. Jugoslávie. — Mapy: WARNCKE 1964: map. 7.

(b) subsp. *penninum* (SER.) GÁYER — oměj vlčí žláznatý

Aconitum vulparia subsp. *penninum* (SERINGE) GÁYER in HEGI III. Fl. Mitteleur. 3: 505, 1912. — Syn.: *Aconitum ly-coctonum* var. *penninum* SER. Mus. Helv. Hist. Natur. 1: 134, 1823. — *A. beckianum* GÁYER Magy. Bot. Lap. 6: 291, 1907. — *A. penninum* (SER.) GÁYER Magy. Bot. Lap. 8: 323, 1909. — *A. lycocotum* subsp. *penninum* (SER.) A. et GR. Syn. Mitteleur. Fl. 5/2: 720, 1929.

V květenství kromě krycích chlupů též chlu-py žláznaté (zejména na květních stopkách, ale mohou být i na vnější straně okvětních lístků). Semeníky a za plodu měchýřky kromě krycích obloukovitě přitiských chlupů vždy s odstálými žláznatými chlupy.

Rozšíření v ČSR: Dosud nalezen na jedi-né lokalitě v Předšumaví (ná vaznost na výskyt v Hor. Rakousku těsně za hranicemi). Gayerův údaj od Havlíčkova Brodu pravděpodobně chybný. § A

M: 37i. Chvalš. Předšum. (vrch Křížák u obce Ktiš, 900 m, PRC).

Celkové rozšíření: Alpy a jejich předhoří od Fran-cie a Itálie až k Vídni, na sever po Šumavu a její předhoří (Rakousko, NSR, ČSR); hory Jugoslávie. — Mapy: WARN-CKE 1964: map. 2.

Poznámka: *Aconitum lasianthum* (REICHENB.) SIMK., původní v Rumunsku, s rezavě odstále dlouhým huňatým oděním v květenství, zejména na květních stopkách i na vnější straně okvětních lístků je doložen sběrem z Teplic v s. Čechách (leg. KALKHOFF 1900, PR). Později tu nikdy ne-byl nalezen. Šlo patrně o sběr zplanělých nebo vysazených rostlin.

Kříženci

1 × 3. *Aconitum callibotryon* × *variegatum* = ?
Aconitum × *exaltatum* sensu REICHENB. III.
Spec. Aconiti Gen. no 19, tab. 72, 1827 p. p.

Květní stopky s přitiskle ohnutými chlupy nebo až lysé. Nitky tyčinek řídce odstále chlu-paté; nektariové lístky se stopkami ojediněle brvitými až lysými, s ostruhami hlavatými, sr-povitě zahnutými. Semeníky 3 (—5), nedozrá-vající v měchýřky se semeny.

Rozšíření v ČSR: O: 93. Krk. (Labský důl; Úpská jáma), 97. Hr. Jes. (nad Karlovou Studánkou). Nedoložené literární údaje nejsou respektovány.

2a × 3. *Aconitum firmum* subsp. *moravicum* × *variegatum*

Lodyha v hor. polovině a květní stopky chlupaté jako u *A. firmum* subsp. *moravicum*, li-sténce kopisťovité a nektariové lístky jako u *A. variegatum*, větší květy s přilbou pootevřenou, 3 semeníky.

Rozšíření v ČSR: 99a. Radh. Besk. (Rad-hošť).

32. Ranunculaceae JUSS. — pryskyřníkovité*)

Syn.: *Ranunculaceae* tribus *Anemoneae* PRANTL; *R.* subfam. *Ranunculoideae* HUTCHINSON; *R.* subfam. *Anemonoideae* JANCHEN; incl. *Thalictraceae* Á. et D. LÖVE

Lit.: LANGELET O. (1932): Über Chromosomenverhältnisse und Systematik der Ranunculaceen. Svensk Bot. Tidskr. 26: 281—400. — GREGORY W. C. (1941): Phylogenetic and cytological studies in the Ranunculaceae Juss. Trans. Amer. Philos. Soc., ser. n., 31: 443—520. — JANCHEN E. (1949): Die systematische Gliederung der Ranunculaceen und Berberida-ceen. Denkschr. Akad. Wiss. Wien, cl. math.-natur., 108: 1—82. — ZIMMERMANN W. (1966): Über die Phylogenie und das System der Ranunculaceae. Feddes Repert. 73: 1—15. — JENSEN U. (1966): Die Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der Ranunculaceae aus serologischer Sicht. Ber. Deutsch. Bot. Ges. 79: 407—412. — LÖVE Á. et LÖVE D. (1974): Nomenklato-ric adjustments in the Yugoslavian flora I. Preslia 46: 123—138. — PETROV S. et IVANOVA O. B. (1980, 1981): Palinomor-fološka charakteristika na bálgarskíte predstaviteli na semejstvo Ranunculaceae Juss. V.—VIII. Fitologija, Sofija, 15: 22—61; 16: 3—40; 17: 3—32.

Jednoleté až vytrvalé byliny nebo popínavé dřeviny. Listy střídavé, vstřícné nebo v přízemní růžici, bez palistů nebo vzácně s palisty. Květenství hroznovitá nebo vrcholičnatá, nebo květy jednotlivé. Květy oboupohlavné, pravidelné, různobalné nebo jednoobalné, obalové lístky 1—20, volné, nektaria na korunních lístkách nebo na staminodiích nebo chybějí; tyčinky volné, podplodní, 4 až mnoho; pylová zrna nejčastěji trikolpátní, méně často perikolpátní nebo peripo-rátní, hladká, výjimečně na povrchu ostnitá; gynecium apokarpické, plodolistů mnoho, vzácně jen několik; vajíčko jedno nebo několik málo, přímé, vzácně obrácené, 1—2obalné. Plody nažky. Semena s endospermem. — Asi 30 rodů (1 500 druhů), většinou v mírném pásmu s. polokoule, vzácněji v tropech a na j. polokouli.

*) Charakteristiku čeledi a klíč k určení rodů zpracovala A. Chrtková.